

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 237 (1845) 25 dekabr 2018-ci il

Poeziyamızın Məmməd-Qayası və Qaya-Məmmədi

(əvvəli ötən saylarımızda)

Məmməd Arazın bu dövrdə yazdığı şeirlərini şairin ürək çırpıntıları da adlandıрмаq olar. 1992-ci ilin labirintlərində döyünə-döyünə qalan şair yenə üzünü Allaha üz tutur, İç Öğuzu Dış Oğuzla asi düşən Dədə Qorqud sayığı: - Hanı dediyim bəy erənlər, dünya mənim deyənlər? - deyə fəryad qoparır:

**Şəhidlərin çoxu mərdlər,
Namərdlər artır, ay Allah!
Nə sənə səsim-harayım,
Nə əlim çatır, ay Allah!**

**Hanı? - dedim - dünya mənim?
Dünya mənim, qovğa mənim.
Dərya mənim, dalğa mənim...
Öz gədim batır, ay Allah!**

Məmməd Araz cılığ xalq şairi olduğundan xalqını işğal bəlalından xilas edəcək oğlu xalqının və millətinin içərisindən axtarmağa başlayır. O inanır ki, qeyrətli ata-ananın qeyrətli oğlu da vardır. Aqlamaqdansa, sızlamaqdansa o qeyrətli oğlu axtarıb tapmaq lazımdır. Heç şübhə ola bilməz ki, "Ata millət, ana millət, ağlama" şeirində "Ata millət, oğul, deyib ağlama" deyərək Məmməd Araz özünəməxsus xalqı çağırışı ilə Ulu Öndəri nəzərdə tuturdu:

**Bu torpağın son qurbanı mən olsam,
Öz odumda yanıb külə tən olsam,
Eldən ötən güllərə dən olsam,
Ata millət, oğul, deyib ağlama,
Ağlamağın yeri deyil, ağlama!**

Hələ də 1992-ci il olmasına baxmayaraq, "ata millətin, ana millətin oğul deyib" ağladığı oğulun tapıldığına bütün varlığı ilə inanan Məmməd Araz "Bizi Vətən çağırır" şeirində xalqını elliklə mübarizəyə səsləyir:

**İndi bizim ölümle
çarpışan çağımızdı.
Ölümün boğazından
yayılan çağımızdı.
Ölümlə tərcümansız
danışan çağımızdı.**

**Qılınc qap, Vətən oğlu!
Bizi Vətən çağırır!**

İçində olduğu zamanın nəbzi ilə nəbzi döyünən şairimizə ağır gələn məqamlar da vardı. Klançılıq, tərfeçilik, məzhəbçilik burulğanında bir-birinin yaxalarından yapışan, sonra da düşmən qabağında aciz qalıb pərə-n-pərə düşən kişiciklər şairin ürəyini ağrıdır. 2 noyabr 1993-cü ildə yazdığı "Düşmən qabağında qaçan "kişilər" şeiri məhz elə bu ruhdadır:

**Başını qorudu boş papağınan,
Pay verdi düşməne zər tabağınan:
Tökü namusunu it qabağına
Düşmən qabağında qaçan "kişilər".**

**Dərədə quzğuna leş olsa yaxşı,
Özü öz başma daş olsa yaxşı,
Mal kimi naxıra qoşulsa yaxşı
Düşmən qabağında qaçan "kişilər".**

**Qaçır varlığından, varından qaçır,
Qaçır qeyrətindən, arından qaçır.
Oğlundan, qızından, yarından qaçır
Döyüş meydanından qaçan "kişilər".**

Bir tərəfdən də BMT-li, ATƏT-li, daha nə bilim NƏ-li dünyanın gözü qabağında (bəlkə də, dəstəyi ilə) torpağının 20 faizi işğala məruz qalan Azərbaycan "problemin sülh yolundan başqa yolu yoxdur" deyənlərin ikiüzlülüüyü ucbatından "ermənisayaq atəşkəs"lə üzə qaldı. Məmməd Araz bunun səbəbini "problemin həlli"ne gecikmədə görərdü. Onun 19 iyun 1996-cı il tarixli "Gecikdi" şeiri məhz bu məzmununda idi:

**Mən tale-bəxt oyununda naşıyam.
Bu torpağın yumruq boyda daşıyam.
Ünvanıma işıq yükü daşıyan
Xoş xəbərlər, xoş diləklər gecikdi.
Mən tələsdim, gələcəklər gecikdi.**

VII

Açıq etiraf edim ki, Məmməd Araz ümumazərbaycan səviyyəsində ən çox sevilən şairlərimizdən biridir. Zövqün və şövqün saflığından doğulan poeziya, həтта, ağrıdan yoğrulsa belə, şirindir. Bizi kövrəldən, ürəyimi-

zin ən incə tellərinə toxunub bizi həzinləşdirən şirinlik Məmməd Araz şeirinin canına hopmuşdur. 1968-ci ildə Molla Pənah Vaqifin 250 illiyi keçirilən ərəfədə Şəhriyarın Bakıya gəlişi gözlənilirdi. Şəhriyarın necə bir coşqu ilə gözləndiyini "Şəhriyar gəlmədi" şeirində Məmməd Araz belə təsvir edirdi.

**Baxışlar asıldı təyyarələrdən,
Ümidlər yollara sərilmiş qaldı.
Bu ağır xəbərdən, bu nəş xəbərdən
Güllər güllüklərdə dərilmiş qaldı,
Şəhriyar gəlmədi...**

VƏTƏNə və VƏTƏNin yetirdiyi şəxsiyyətlərə qarşı olan sevgisi Məmməd Arazı 1987-ci ildə yenidən "Qalır hələ" şeirində bu mövzuya qayıtmağa vadar etmişdi:

**Dönen döndü, yenen yeni dönməliyə ...
Doğru yolun nərdivanı qalır hələ.
Bəy deyiləm, söz hökmündə Atabəyəm...
Ər olmaza ər divanım qalır hələ.**

**Məmməd Araz, əzilsən də əziz-əzizim,
Araz boyu meh olmasan birca əsim.
Ürəyindən ürəklərə köçüləsi
Nur daşqını, Nuh tufanı qalır hələ.**

Azərbaycan birliyinə həm də şəxsiyyətlər birliyi kimi baxan Məmməd Araz Sabirə, Mirzə Cəlilə, Şəhriyara, Bəxtiyara, Cabir Novruza, Musa Yaquba və başqalarına ünvanlanmış şeirlərin müəllifidir. 1968-ci ildə "Şəhriyar gəlmədi" deyib kədərlənən Məmməd Araz 1982-ci ildə hər il keçirilən "Sabir günləri" ərəfəsində "Gəlmədi Rəsul" deyərək artıq dünyasını dəyişmiş şairimizi xatırlayır və kövrəlirdi:

**Bu il "Sabir günləri"ne gəlmədi Rəsul...
Hər ocağa bu xəbər in ayazı yetdi.
Avazı qara torpaq, qaraldı ağ su...
Zaman bir də çətin doğa o planeti.**

**Ölçülərə boy verməzdi əyilməzliyi,
Boz, qranit qayalarla duruşu tənidi.
Göyərtdiyi ölməzliyin, yenilməzliyin
Əkinçisi Rəsul idi, barı vətəndi.**

Məmməd Araz sevgisi genetik idi: süddən və sümükdən gəlirdi. VƏTƏN-i də, VƏTƏN-də bitən çiçəkləri də bu sevgi ilə tərənnum edir, düşüncələrimizdəki sahilleri birləşdirir və bütövləşdirir. "Azərbaycan deyiləndə ayağa durmağı" qan və can borcu bilən şair bunu "Füzulinin ürəyinə toxunmaq" səviyyəsində "bağışlanmaz günah" hesab edirdi. Məmməd Arazın gözlərinə VƏTƏN-in daşı da, qayası da vətəndaş kimi görünürdü.

**Azərbaycan - mayası nur , qayası nur ki...
Hər daşından alov dilli ox ola bilər.
"Azərbaycan" deyiləndə ayağa dur ki ,
Füzulinin ürəyinə toxuna bilər.**

Məmməd Araz kövrəkliyi və həssaslığı onun məhəbbət lirikasında da özünü göstərir. VƏTƏN sevgisində nə qədər safdırsa, "gülüm" deyib müraciət etdiyi VƏTƏN çiçəyinə sevgisində də bir o qədər safdır. Məmməd Arazın bu qəbildən olan şeirlərindəki həznilik sinə dolusu nəfəs alıb ürək dolusu təəssüflə köks ötürülməsi məqamında zilə qalxıb bəmə enən musiqi təsiri bağışlayır.

**Səndən mənə bir ömürlük xatirə ...
Məndən sənə nə qalacaq, nə bilim?
Çətin bir də: daş üstə daş bitirəm...
Niyə uçdu bu qalaçıq, nə bilim?**

**Günlər mənə gün yazmağı unuttu...
Gülüm, günün güllərini qurutdu.
Bu oyunda kim uduzdu, kim uddu?
Peşimanı kim olacaq, nə bilim?..**

**Mən Arazam, səsim tutqun Arazdı...
Ha çağırırdım, ha yüyürdüm, ha yazdım...
İndi daha qaynar təbim ayazdı...
İsinəmi bir od-ocaq, nə bilim?..**

Sevgi qəddar, sevilen ərkəşöyün olanda inadkar ürək və narazı baş arasında qarşıdurma baş verir. Onda "məni unutma", "məni aldatma", "məni atma" əvəzinə "Unut məni, aldat məni, at məni" deyirsən, ürəyinə, beyninə, elə ürəyin və beynin olduğu üçün özün özünə cəza verirsən.

**Dilim dinməz, kirpiklərim səs elər,
Necə xoşdu? -Ürəyimi kəs elə!
Qalan ömrə yarım ürək bəs elər...
Unut məni, aldat məni, at məni!**

**Sən ömrünün atasında yananda
Kölgəndən də gərəksizdim yanında.
Qiyətli bir itik saxla yadında!
Unut məni, aldat məni, at məni!**

**Gözdən gözə körpü salmaq nə işdi.
Baxışların meylini tez dəyişdi.
Təzə addım özü təzə döyüşdü...
Aldat məni, unut məni, at məni!**

**Bu sevdadan nə yetirdik, nə üzdük?!
Dalğasına nə qarq olduq, nə üzdük.
Axır səni düzde qoydu bu düzlük...
Unut məni, aldat məni, at məni!**

Məmməd Araz yaradıcılığı fenomen yaradıcılıqdır. Onun ərki də, əzizləməsi də, əl verib görüşməsi də, əl yelləyib salamatlaşması da şairanədir:

**Bəlkə, bu yerlərdə bir də gəlmədim,
Duman , salamat qal! Dağ , salamat qal!
Dalımcı su səpər yoxsa buludlar?
Leysan , salamat qal , yağ , salamat qal!**

Onsuz da leysan yağıb qurtarmalıdır. Leysan üçün yağıb qurtarmaq sonudur və salamat qalmamaqdır. M.Araz leysana da yağandan sonra salamat qalmağı elə dərin bir səmimiyyətlə arzular ki , leysanın ölümü heç kimin ağına gəlmir.

Elə bu şeirin ikinci bəndindən görünür ki , şairin çox dərin bir nisgili vardır. Bu nisgil təkə "çəndə görünməz olan qartal" həsrətindən , "şehli şəməndə saralmış nergizlər" in xiffətindən ibarət deyil , həm də dumanı , çənə bürünən həsrətli ,ilahi baxışlardakı və hündürdən deyilməyən "yaxşı yol" sözündəki kədərdən ibarətdir:

**Qiy vuran qartallar yox oldu çəndə,
Nergizlər saraldı şehli çəməndə.
Ey garagöz pəri , arxamca sən də
Boylan , salamat qal , bax , salamat qal!**

Nə qədər sevincli və fərəhli , nə qədər ağrılı və acılı olsa da, Məmməd Araz bir ömrün poeziyasını yaşamışdır.

Bu məqamda "Bizim Qobustanın qayalarında Pozulmaz, silinməz bir yazıyam mən" deyən ölməz Famil Mehdi xatırlayırıq... Poeziyamızın Məmməd-Qayası və Qaya-Məmmədi VƏTƏN daşlarının və qayalarının "pozulmaz və silinməz yazı"sı kimi yaddaşlarda qalacaq, xatırlanacaq və oxunacaqdır.

Vaqif Aslan

**AYB Şəki bölməsinin sədri
ADPU Şəki filialının baş müəllimi**

Şəki-Kiş kəndi. 15 dekabr 2018-ci il.

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ YANINDA KÜTLƏVİ
İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA
DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN
MALİYYƏ YARDIMI İLƏ**